

Vilnius

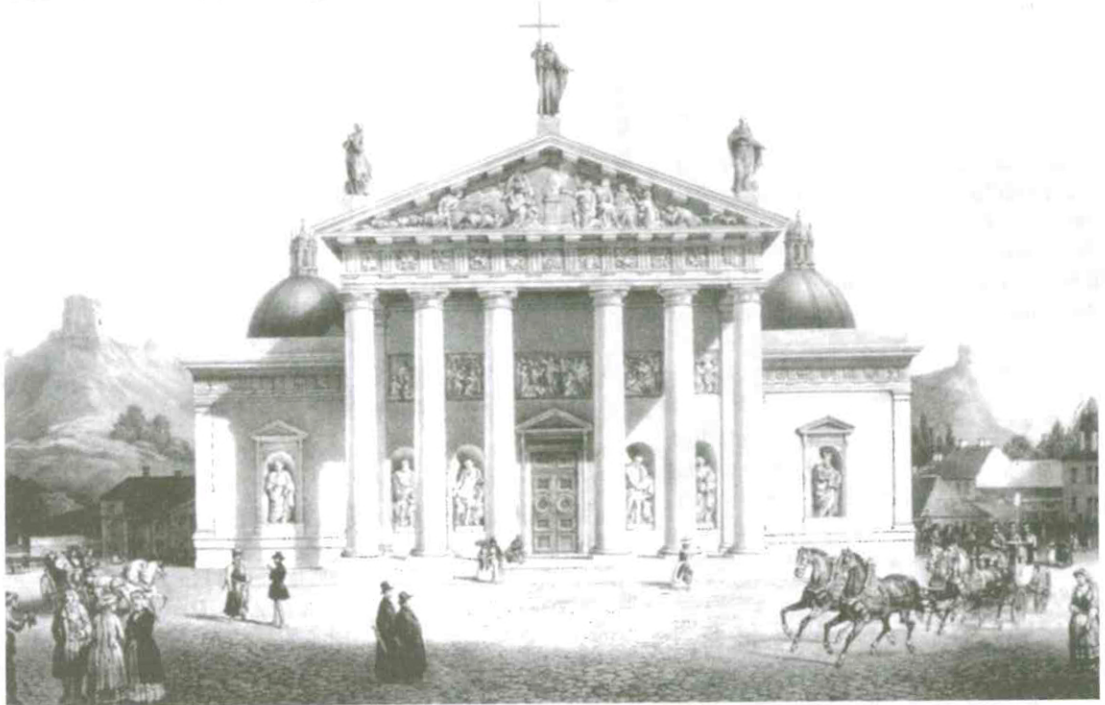
*Spaudai parengė
Albina Mingėlaitė
Danutės Mukienės ir Rimanto
Petriko nuotraukos*

Lietuvos sostinė, didžiausias Respublikos miestas, svarbiausias kultūros, meno, mokslo ir pramonės centras. Seniausia jo dalis įsikūrusi Neries kairiajame krante, abipus Vilnios.

Miesto teritorijoje žmonės apsigyveno jau akmens amžiuje. Pilies kalnas buvo apgyvendintas I-ame tūkstantmetyje prieš mūsų erą. Tankiausiai senovėje gyventa prie Neries ir Vilnios santakos. XIII-ame šios eros amžiu-

je tankiai gyventa Žemutinės pilies teritorijoje, Kreivosios pilies Papilio gyvenvietėje, vakaruose, prie Neries brastos. Seniausias autentiškas rašytinis šaltinis apie Vilnių yra išlikęs iš 1323 m. – Gedimino laiškas, siųstas į Europą, kviečiantis į Lietuvą atvykti amatininkus ir pirklius. Spėjama, kad XIII a. viduryje Vilnių pastatė Mindaugas. Iš pradžių šis miestas buvo svarbus pagonybės centras Lietuvoje.

1387 m. Jogaila po miestiečių apsikrikštijimo Vilniui suteikė Magdeburgo teises. Po krikšto Vilnius palajpsniui tapo daugiataučiu miestu. Daugumą gyventojų sudarė lietuviai ir baltarusiai. Lenkų gerokai padaugėjo reformacijos ir ypač kontrreformacijos laikais. XV-XVI amžiuje miestiečių reikalus tvarkė magistras, kuris buvo įsikūręs rotušėje, tačiau visiško savarankiškumo jis neturėjo. XIV a. Vilniuje jau veikė katedros mokykla – pirmoji mokykla Lietuvoje. Nuo XVI a. pradžios Vilniuje ėmė plisti renesanso ir humanizmo idėjos. XVI a. miestas tapo Rytų Europos humanistinės kultūros centru. 1522 m. čia pradėjo veikti Pranciškaus Skorinos spaustuvė. 1570 m. jėzuitai Vilniuje įsteigė kolegiją, o 1579 – akademiją, kurią vėliau imta vadinti Vilniaus universitetu. 1582 m. atidaryta Vilniaus vyskupijos seminarija ir alumnatas. 1610 m. miestą nusiaubė stiprus gaisras. Vilnius labai nukentėjo per 1654-1667 metų Lenkijos ir Lietuvos valstybės karą su Rusija. 1700-1721 metais miestą nusiaubė švedai, kurie Vilnių buvo užėmę 1702 m. Vilniečiai 1709 m. juos išvijo, tačiau greitai po to miestą ėmė alinti badas ir maras. XVII a. 7-ame dešimtmetyje po ilgai trukusių negandų Vilnius vėl ėmė atsigausti. Čia pagyvėjo tiek ekonominė, tiek politinė veikla, ėmė kurtis naujos kultūros, meno ir švietimo įstaigos. 1812 m. Vilnius daug negandų patyrė ir per miestą tra-

Vilniaus katedra. V. Sadovnikovo litografija

kiantis prancūzų kariuomenei. Po 1830-1831 m. sukilimo Vilniaus universitetas buvo uždarytas. Tuo laiku daugiausia lietuvičiai studijuodavo Medicinos-chirurgijos akademijoje, Vilniaus dvasinėje akademijoje. 1817 m. Peterburge buvo patvirtintas pirmasis perspektyvinis Vilniaus plėtimo planas.

XIX a. pirmoje pusėje dailės, meno, teatro, grožinės literatūros srityse pastebimi demokratėjimo procesai. Romantizmo idėjų plitimas pasaulį paskatino vis labiau domėtis Lietuva. 1867 m. Vilniaus universiteto patalpose pradėjo veikti valstybinė viešoji biblioteka. 1852 m. mieste jau buvo 41 gatvė ir 42 skersgatviai, nemažai aikščių. 1903 m. pastatyta pirmoji elektrinė, 1834 m. įrengta optinio telegrafo linija Peterburgas-Vilnius-Varšuva. 1860 m. vasarą užbaigta tiesi Peterburgo-Varšuvos geležinkelio linija tarp Daugpilio ir Vilniaus. XIX a. pabaigoje ir šio amžiaus pradžioje mieste gyventojų skaičius labai išaugo, pasikeitė jų tautinė sudėtis. 1919 m. balandžio 21 d. miestą užėmė lenkai. Lietuvai Vilnius grąžintas 1920 m. rugpjūčio 27 d. Na, o 1920 m. spalio 9 d. Vilnių užgrobė L. Želigovskio vadovaujama Lenkijos kariuomenė. Lenkų valdžia tada Vilnių priskyrė prie antraeilių Lenkijos rytų periferijos miestų. Tuo metu jis buvo Vilniaus vaivadijos centras. 1939 m. spalio 10 d. Vilnius vėl grąžintas Lietuvai. Vokietijos kariuomenė Vilnių užėmė 1941 m. birželio 24 d. Žydų gete buvo nužudyta apie 42 tūkst. žydų. 1944 m. liepos 13 d. į miestą įžengė sovietinės armijos daliniai. Per Antrąjį pasaulinį karą sunaikinta apie 40 proc. gyvenamųjų namų, didelė dalis parmonės įmonių. Po karo miestas greitai atstatytas. 1953 m. sudarytas Vilniaus generalinis planas. Nuo 1967 m. miestas daugiausia buvo plečiamas į vakarus ir į šiaurę, statant gyvenamuosius rajonus.

Iš Marijos laiškų:

Pranui Augustaičiui
Vilnius, 1907 m. kovo 3-16 d.

Lietuva sutiko mane šypsodama, spindėdama baltais sniegais ir žibėdama nuo saulės. Žiema dar čionai. Džiaugiuosi, kad galėsiu pasivažinėti šlajomis, tik truputį „serca bėdzie pękač“, kad Tamsta to pasigėrėjimo neturi, nors taip mėgsti. Važiuodama pro Vilkaviškį, sveikinau Tamstos gimtinę vietą (...). Dar tebesu Vilniuje, šiandien jau trauksiu namon.

Pranui Augustaičiui
Vilnius, 1908 m. kovo 9 d.

Jau 3-čią savaitę esu Vilniuje. Nieko gero nedirbu, apsiėmiau rašyti „Vilkčiai“ feljetonus, bet abejoju, ar kas gero išeis. Noriu pastudijuoti istoriją ir istoriškas apysakas rašyti bandyti. (...) Vilniuje pešasi lieuviai kaip pašėlę. Man nelinksma. Ir sveikata ne visai dar gera.

Pranui Augustaičiui
Vilnius, 1908 m. kovo 23, 24 d.

Išėjau šiandien pasivaikščiotų ant Neries krantų, į Antakalnį. Diena buvo graži, saulėta. Vilija jau bėga numetus ledus; margi laivužiai vilčiųiomis lekia per bangas. Ir atsiminė man Šveicarija, ir tie spaceriai, taip visados malonūs. Negražu juk taip, Tamstele, ką? Vilniuje būnant, ilgu pasidarė tų snieguotų Alpių viršūnių, ilgu tų stebėtinų reginių, to gamtos milžiniškumo... ilgu... ir dar kažin ko... ne tik anosios gamtos, bet ir tų žmonių, su kuriais ta gamta gėrėjais, su kuriais lipau ant tų kalnų. Negražu, Tamstele, ką? Oi, žmogaus siela, koks tai stebėtinus sutvėrimas, kiek joje paslapčių, kiek bedugnių visokių (...). Ilgu man čia be jokios muzikos instrumento. Toks kartais užėina noras paskambinti, o čia nėra ant ko. (...) Kad taip kada nors nuvažiuoti dar į Šveicariją vasaros laike! Pavaikščioiti po kalnus, nueiti į Madeleine, į St. Bernard'ą etc.

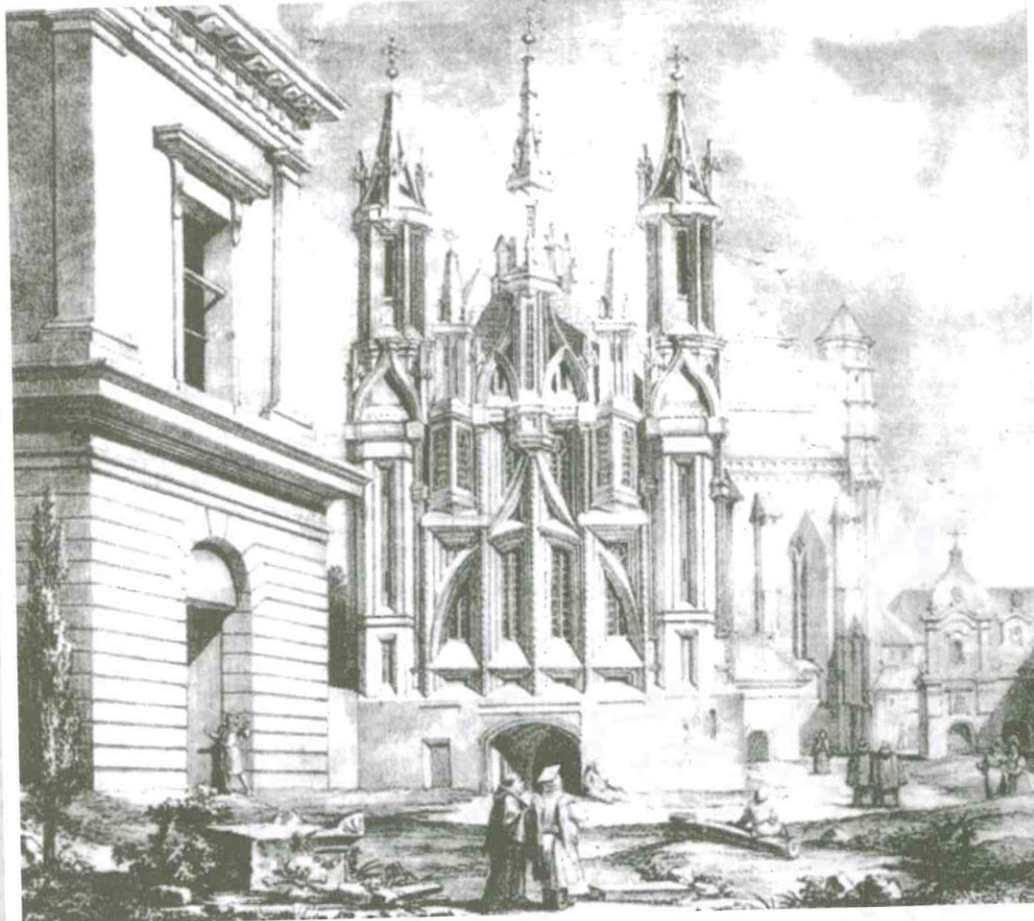
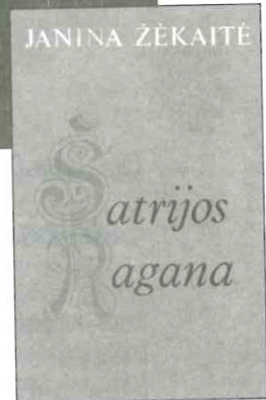
Pranui Augustaičiui
Vilnius, 1908 m. rugpjūčio 19 d.

Dabar jau antra savaitė kaip esu Vilniuje. Liūdna ir sunku, gailu sodžiaus, o čia reikia sėdėti mieste. Rūpesčių krūva: sesuo susirgo – išvažiavo namon; mokyklai pinigų nebėra (Šaukote buvo mokyklėlė), knygyno interesai menkai eina... Žodžiu sakant, vargas yra gventi šioje ašarų pakalnėje.

Grįždama iš Šveicarijos, Marija Pečkauskaitė kelioms dienoms buvo sustojusi Vilniuje. Čia jai buvo pasiūlyta dirbti „Lietuvos ūkininko“ redakcijoje, tačiau rašytoja atsisakė.

1907 m. Marija apsigyveno Vilniuje, gana dažnai, reikalams prispyrus, į šį miestą ji atvažiuodavo ir vėliau. 1908 m. balandžio mėnesį Vilniuje Marija atidarė knygynėlį, kurį įsteigė kartu su kunigu A. Miluku. Jau pirmaisiais mėnesiais rašytoja suprato, kad knygyno reikalus sėkmingai tvarkyti – ne jai, todėl ėmėsi mąstyti apie naują užsiėmimą. Spauda? Bendradarbiavimas leidiniuose jai buvo įdomus, tačiau tik kaip laisvalaikio užsiėmimas. Nuolatiniam darbui jai nerėjosi kažko kito.

Vos pradėjusi sukli knygynėlio reikalus, Marija gavo kunigo ir poeto M. Gustaičio kvietimą atvažiuoti dirbti į Marijampolės „Žiburio“ draugijos mergaičių progimnaziją. Kadangi knygyno reikalai nebuvo geri, Marija, kuri iš pradžių gerokai abejojo, ar verta priimti šį pasiūlymą, palaipsniui vis dažniau sugrįždavo prie tos minties, kad su knygynu reikia užbaigti ir imtis kito darbo. Marijampolė ją ėmė dominti vis labiau, tad rašytoja ėmė ruošti rimtam pedagoginiam darbui. Gyvendama Vilniuje, pasirošė namų mokytojos egzaminams ir 1909 m. pavasarį Vilniuje juos išlaikė. Tačiau, abejodama M. Gustaičio autoritetu ir tuo, ar ji dėl savo pedagoginių nuostatų galės dirbti jo vadovaujamoje įstaigoje, neužmiršdama M. Gustaičio pasiūlymo, ieškojo sau priimtinesnio darbo. 1909 m. Marija knygynėlį Vilniuje uždarė ir, neradusi sau tinkamesnės vietos, išvyko dirbti į Marijampolę.

Juozapas Hilaris Glovackis. Šv. Onos ir Bernardinų bažnyčios Vilniuje. 1820 m.